

hele tiden tænkt igennem påny i det kritiske øjemed at udlægge den værensforståelse, som er dem iboende. 'Et brev om 'humanismen'' rummer således også historien om det forfald, som er blevet en integreret del af den vestlige kultur og humanisme med dens pragmatiske og teknologiske tilgang til alt værende. I en vis forstand over Heidegger ingen kritik af, at tingene forholder sig sådan, men han fremlæser den tingslige værensforståelse, som slår sig ned i forståelsen af mennesket og dets omgivelser. Om Heidegger lykkes med sine 'lyttende' udlægninger, og om de ikke fra først til sidst er båret af en kærlighed til tingene, sådan som de viser sig i deres 'uforbehandlede' væren (så der altså bliver en tale om en kritik, der ganske vist ikke kommer fra Heideggers hoved, men fra hans hjerte), det forbliver et spørgsmål, som igen afføder et nyt: hvor bliver humanismen af, hvis ikke menneskene ad fælles vej, igennem tale og handling kan give hinanden det væsentligste i tilværelsen, men skal skænkes dette af en upersonlig skæbne magt? Det er disse spørgsmål Heideggers arvtagere i henholdsvis Tyskland (Gadamer, Arendt, Habermas), Frankrig (Lévinas, Derrida, Nancy) og Italien (Pereyson, Vattimo, Agamben) igennem de sidste halvtreds år har genoptaget, hvilket aflægger et yderst troværdige vidnesbyrd om humanisme-brevets og overhovedet Heideggers kolossale indflydelse på det 20. århundredes filosofi. 'Et brev om 'humanismen'' er

adresseret til alle fremtidige forsøg på at gentænke menneskets væsen, dets menneskelighed og værdighed, hvilket tænkningen, forsåvidt den fortsat vil være tænkning, aldrig vil holde op med at genoptage.

Jonas Holst Sørensen

Renæssancens religiøst betingede videnskab.

Morten Fink-Jensen. *Fornuften under troens lydigbed. Naturfilosofi, medicin og teologi i Danmark 1536 –1636, Museum Tusulanum, København, 2004, 418 sider, kr. 325,-*

Morten Fink-Jensen (MFJ) har begået et stykke lærd, kildenært og velskrevet idéhistorie, der beskæftiger sig med en periode i dansk idéhistorie, som ikke før er behandlet samlet. *Fornuften under troens lydigbed*, udgivet i 2004, er en revideret version af MFJs ph.d.-afhandling fra Institut for Historie ved Københavns Universitet.

Tiden efter reformationen beskrives traditionelt ud fra to perspektiver: På den ene side som perioden for de revolutionære videnskabelige opdagelser, grundlæggelsen af nye metoder og teorier inden for naturvidenskab. På den anden side som en tid behersket af åndeligt armod, da sammenbindingen af statens og kirkens interesser førte til stigende religiøs og social kontrol. De to perspektiver fremmaner tilsammen et billede af konflikt imellem tro og

videnskab. MFJ bryder disse karikaturer op og påviser det anakronistiske i at projekte en moderne opdeling i tro og videnskab tilbage til 1500- og 1600-tallet. Bogens centrale tese er, at datidens videnskab skal ses som en integreret del af renæssancens religiøst betingede verdensbillede.

MFJ indleder bogen med en grundig gennemgang af områdets forskningstradition, internationalt såvel som nationalt, samt med en diskussion af de centrale begreber, der er i brug. Han konstaterer, at den internationale litteratur er overvældende, hvorimod det er ganske sparsomt, hvad der er skrevet af dansk idé- og videnskabshistorie. Han gør endvidere op med de videnskabshistorikere, der udelukkende vurderer tidligere tiders videnskabsmænd på baggrund af deres betydning for nutidens naturvidenskab. I stedet anlægger MFJ en dialektisk tilgang til emnet. Heri ligger, at forholdet mellem religion og videnskab er konstant skiftende over tid og altså ikke fastdefinerbare størrelser. Dette er med hans eget udsagn den eneste mulige tilgang til en fyldestgørende forståelse af 1500- og 1600-tallet, hvor kristendom og videnskab var uadskillelige. I denne sammenhæng er det interessant, at ordet *videnskab* i Danmark før år 1700 kun optræder som synonym for det at have kendskab til noget i almindelighed. Derfor bruger MFJ betegnelsen *naturfilosoffer* mere eller mindre konsekvent i stedet for ordet videnskabsmænd.

Herefter underbygger han sin tese med en analyse af Københavns Universitetets udvikling og forhold til statsmagt og kirke i perioden fra 1536 til 1636. Kontinuerligt dykker han ned i personstudier for herigennem at afdække det officielle syn på forholdet mellem religion og videnskab. Han beskæftiger sig bl.a. med astronomen og astrologen Tyge Brahe, hoflægen Peder Sørensen, der som en af de første introducerede alkymisten og medicineren Paracelsus' tanker i Danmark, samt et grundigt studie af den internationalt berømmede Caspar Bartholin, der både optrådte som læge, naturfilosof og leder af Det Teologiske Fakultet. De står alle som repræsentanter for tidens intime sammentænkning af naturstudier og kristendom.

Københavns Universitet havde som institution ikke til formål at virke som et forskningscenter i moderne forstand. Universitetets funktion efter genåbningen i 1539 var at konsolidere reformationens resultater, nemlig den nye lutherske stats- og kirkeordning, og institutionen var således et afgørende element i den protestantiske fyrstes *Nation Building*.

Københavns Universitets fundats fra 1539 udstak de officielle retningslinjer, som den højere undervisning skulle forløbe efter. Den beskrev de læge- og naturvidenskabelige fags sammenhænge med religionen og fagenes samfundsmæssige nytte i arbejdet med at føre reformationen videre.

Fundatsen lagde den faglige ramme, så de studerende kunne blive dydige og lærde kristne, der som præster og undervisere skulle sikre den lutherske kristendom i riget. For reformationen omfattede mere end kirken som institution, nemlig menneskers livsvilkår og deres tro, samfundets indretning samt dets indbyggers rettigheder og pligter. Præster skulle ikke blot kende og forkynde evangeliet, men tillige se og forstå den omgivende verden i sammenhæng med den bibelske lære. Derfor var almindelse nødvendig. Udover teologien havde man naturfilosofiske fag som fysik, astronomi og anatomi.

Dette positive syn på forholdet mellem teologi og natur i universitetsfundatsen var et direkte produkt af lutherdommens arkitekt Phillip Melanchthons tanker. Han argumenterede for, at de natur- og lægevidenskabelige fag var indstiftet af Gud og havde fælles grundlag med teologien. Studiet og kendskabet til menneskets krop og rummets indretning og funktion beviste ifølge Melanchton Guds forsyn, magt og visdom. Naturforskning blev derfor ikke blot anset for at være opbyggeligt for den kristne, men som et direkte krav. Rammerne for forskningen var klare og uoverskridelige: videnskaberne skulle belyse og bevise en allerede erkendt sandhed, nemlig Guds bud og Kristi liv. I udforskningen knyttede man teknisk og metodisk dog stadig an til uundgåelige hedenske lærdomme i form af den aristoteliske filosofi

og den galenske lægevidenskab.

I slutningen af 1500-tallet kom der et stigende pres på den tanke, der havde hersket siden reformationen, nemlig at videnskaben og teologien trak på samme hammel. Som et produkt af en stigende konflikt imellem calvinismen, lutherdommen og katolicismen opstod den lutherske ortodoksi. Den angreb Melanchthons tilhængere for kryptocalvinisme, miskrediterede den menneskelige fornuft og betonedede stærkere end før, at fornuften ikke måtte bruges i trosspørgsmål. Inden for naturfilosofiens verden var der på samme tid en øget tilgang af paracelsiske, hermetiske og nyplatoniske tanker, og Tyge Brahes opdagelser fik betydning for opfattelsen af himlen, hvilket desuden satte fokus på beskrivelsen af denne i Biblen. Det paradoksale var, at i takt med at den lutherske ortodoksi i 1600-tallets begyndelse blev mere og mere fornuftsfejndsk og optaget af at beskærme troen fra alt, hvad der havde at gøre med fornuft og filosofi, udgrænsede man i denne bevægelse teologien som noget adskilt fra naturfilosofien og dens genstandsområde. Herved gav teologerne faktisk naturvidenskaben dens selvstændighed, og derfor kunne der her eksistere en vis teoretisk og metodisk pluralitet og diversitet. Fremkomsten af den sekulariserede videnskab skyldes altså ikke bare, at naturvidenskaben beviste, hvordan naturen hang sammen, men også at det var teologernes måde at redde Gud og deres videnskab om Ham på.

Fornuften under troens lydighed er umulig at komme udenom, hvis man skal beskæftige sig med denne periode. Det gælder ikke blot for studier i idéhistorie, men lige såvel kultur- og politisk historie.

MFJ skriver spændende og veloplagt i et flydende sprog. Samtidig færdes han ubesværet i et væld af kilder. Han analyserer ikke blot de store anders værker, men graver sig ned i love og forordninger, forhandlingsprotokoller og breve, litteratur, ligprædikener og akademiske disputationer. Da forfatteren læser latin, går han direkte til kilderne, og bogen er således et stykke reel grundforskning, hvor MFJ også får ryddet op i en række misforståelser begået af ældre historikere. Samtidig med at han kender og bruger sine kilder til fingerspidserne, fortaber han sig aldrig i trivialiteter og har hele tiden sine overordnede mål og teser for øje. Denne brug af en bred vifte af forskellige kilder gør, at han kan afkode og udlægge ikke blot enkelte forskeres værker og resultater, men tillige give indblik i en tidsånd og en verdensopfattelse, der på alle måder befinder sig århundreder fra vores. Det er vel denne brug af mange forskelligartede kilder og ikke blot analysen af store tænkere, der i sidste ende adskiller idéhistorie som fag fra filosofihistorie.

Peter W. Frederiksen

Sandhed eller metode

Semikolon; tidsskrift for studier af idéhistorie, semiotik, filosofi, årgang 5, nr. 10, 2005

Det seneste nummer af tidsskriftet *Semikolon*; lover at gå til sagens kerne, og det lyder jo umiddelbart tillokkende. Hoveddelen af nummeret er en temasektion med bud på, hvordan fagene Idéhistorie, Semiotik og Filosofi skal bedrives. Mindre tillokkende bliver det ikke, når man ved læsning af lederen får det indtryk, at temasektionen er blevet til som en stafet, hvor skribenterne tager tråden op fra den foregående artikel, så sektionen til sidst fremstår som en smukt afrundet helhed, ja en harmoni af de dissonerende holdninger, der findes til metodediskussionen på de respektive institutter.

Lederen lover imidlertid ikke så lidt mere end temasektionen holder. Ved læsning af artiklerne får man indtryk af, at redaktionsarbejdet på dette nummer har været minimalt, og det er ikke godt, når man er ambitiøs nok til at lave et temanummer. Idéen er god, temaet er væsentligt, men sektionen fremstår indholdsmæssigt noget ubearbejdet.

Som resultat af det begrænsede redaktionsarbejde fremstår Paw H. Amdisens artikel som en ørkenvandring, hvor Sløk og Skinners tanker om forskelle og ligheder mellem filosofi og idéhistorie er tæt på at forsvinde i anstrengende indskudte sætninger, parenteser og analogier, der ender i blindgyder.